

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Книга Психология
Том 99

ANNUAIRE DE L'UNIVERSITE DE SOFIA „ST. KLIMENT OHRIDSKI“
FACULTE DE PHILOSOPHIE
Livre Psychologie
Tome 99

КОНЦЕПТЪТ ОТВОРЕНО ОСИНОВЯВАНЕ

ЕЛЕНА БОЖИНОВА

Елена Божинова. КОНЦЕПТЪТ ОТВОРЕНО ОСИНОВЯВАНЕ

Статья рассматривает тенденцию все более выраженной открытости при усыновлении. В статье сделан исторический обзор практик усыновления, причем учитываются законодательные и социальные события, в силу которых тайна становится неотъемлемой частью усыновления, а также и процессы, которые являются базисом тенденции к «открытию» усыновления. В статье приведены определения открытого усыновления и усыновления с установлением контакта, причем описаны три широких категории контакта – непрямой контакт; прямой контакт; отсутствие контакта или закрытое усыновление. В статье также рассмотрена часть литературы, посвященной открытому усыновлению. Рассмотрена также и литература, связанная со степенью открытости и ее воздействием на всех участников «треугольника усыновления» – усыновленные дети, биологические матери (особое внимание обращается на последствия открытости для процессов горя) и усыновители. В конце статьи помещена дискуссия о роли профессионалов, вовлеченных в различные аспекты процесса усыновления, а также и возможным причинам огромного эмоционального напряжения и конфликтов, связанных с усыновлением.

Elena Bozhinova. THE OPEN ADOPTION CONCEPT

This paper discusses the growing tendency towards greater openness in adoption. Historical adoption practices, legal and social facts contributed to introducing the secrecy in the adoptive process as well as the processes on which the tendency towards openness is based are reviewed. Open adoption and adoption with contact are defined as well as three broad categories of contact – indirect contact, direct contact, and lack of contact or closed adoption are described. Part of the literature on open adoption is also presented, as is some of the literature on different degrees of openness and their respective effects on all the parties in the “adoption triangle” – the adopted children, biological mothers (special attention is given to the issue of the effects of the openness on the grieving process) and the adopters. The paper concludes with a discussion concerning the role of the professionals, involved in different aspects of the adoption process and the possible reasons for the enormous emotional charge and conflict potential of adoption.

Този текст има скромна цел – да представи част от наличната информация за теорията и практиките на отворено осиновяване. Зад тази скромна цел обаче стоят желанията на автора за отваряне на пространство за мислене около влиянието и ролята на професионалистите (клиницисти, академици, хора, въввлечени в изработването на политиките по грижи за детето и семейството) за това, което изглежда като нормализиране и удържане на бушуващи тревожности и фантазии, които правят още по-трудно справянето с и без това сложните отношения при осиновяване. Тезата на автора е, че колкото повече професионалистите са спокойни и удържащи и подкрепят искреността, прозрачността и партньорството, толкова по-добре те помагат на всички, въввлечени в динамиките на осиновяването. Проблематизирането на собствените ни нагласи спрямо родителстването, семейството, осиновяването и помагането е начин да защитим най-добрия интерес на детето.

Идеята за отворено или включено осиновяване е сравнително нова и описва продължаването на поддържане на връзки между членовете на биологичното семейство и осиновеното дете. Не е необичайно за детето да поддържа връзки с братята и сестрите си, бабите и дядовците си и други важни фигури от миналото, а да няма връзка с биологичните си родители – особено когато братя и сестри са осиновени, но в различни семейства. Тогава на осиновителите се налага да поддържат отношения с различни семейства, а често и да пътуват дълги разстояния, за да подкрепят контакта между биологичните братя и сестри.

Отместването от секретността, която от години обкръжава практиката на осиновяването, към повече или по-малко отворена практика променя и значението на осиновяването – от «подарък» към отношения, много повече основани на договорености, подобни на онези, съществували в Гърция и Рим, с тази разлика, че в момента основният критерий е най-добрият интерес на детето в дългосрочен план. Всички доказателства сочат, че по-отворените форми на осиновяване са бъдещето на осиновяването.

ИСТОРИЧЕСКИ ПРЕГЛЕД

Трудно е да се даде еднозначен отговор на въпроса, как тайната е била вградена до такава степен в политиката и практиката на агенциите и институциите, занимаващи се с осиновяване. За да разберем по-добре философията на отвореното осиновяване, вероятно ще е полезно да направим кратък исторически преглед на затварянето на осиновяването през последното столетие, защото осиновяването не е било винаги затворено и тайно. Ще се спрем основно на практиките в САЩ и Западна Европа, защото тъкмо там в момента е и най-сериозният дебат около отвореното осиновяване.

Осиновяването идва в Новия свят, натоварено с много наслоявания от различни страни. Това се слива със социалните и икономически нужди на формиращото се общество. В Стария свят е имало много осиротели, бездомни деца,

а в САЩ – недостиг на работна ръка. Деца и юноши са изнасяни в колониите, за да станат неформални членове на семействата и да предоставят така необходимата допълнителна работна ръка (Presser 1972).

В Европа осиновяването е било ограничено поради важността на кръвните линии и наследяването на имущество. В американските колонии подобни съображения губят важността си. Ценни започват да стават постиженията на човека, а не родовите връзки. В този климат осиновяването става все по-приемливо и като последствие – все по-често срещано.

По време на първите два века от историята на осиновяването в САЩ не е имало мисъл за тайна и анонимност при осиновяването. Нещо повече – тайната и анонимността са се мислели като морално грешни и следователно – недопустими (Foster 1973).

Въпреки че осиновяването е било неформално и неинституционализирано, са съществували много форми на осиновяване – на деца от други държави, „внесени“ в страната, които да подпомогнат семейството като работна ръка; с нарастването на населението е нараствал и броят на деца, имащи нужда от алтернативни форми на отглеждане. Те често са били предоставяни от близки и роднини, от съседни и приятели на семейството. Ако нито един от тези ресурси не е бил наличен, семейство от по-широката общност е можело да осинови детето – желаещите да осиновят дете не са имали проблем с достъпа до деца, нуждаещи се от грижа.

Неомъжени бременни жени често са намирали семейства, които ги подслонявали и предлагали на неродените им деца потенциален дом. Ако майката вземела решение да остави детето си, тя го оставяла на хора, които познава и на които вярва, защото те са се грижели за нея самата. От своя страна семейството също се е чувствало комфортно с майката и това му е позволявало да приеме по-лесно детето. Биологичната майка, която била добре позната на семейството, не е възприемана като интрузивна или застрашаваща семейството на осиновителите. Честа била практиката разширеното семейство на биологичната майка да се грижи за нея и да реши кой от членовете на семейството да поеме грижата за детето. Всъщност много рядко майката е била изключвана от познаването и поддържането на контакт с детето си. Първичната родителска роля била на осиновителите, но емоционално е имало пространство и за биологичната майка (Paton 1968).

Осиновяването невинаги е било хуманно и в най-добър интерес на детето. Ето защо, за да не се допускат злоупотреби, започнал процесът по институционализиране на осиновяването. До 1929 г. всеки щат е имал закон за осиновяването. Интересното е, че в повечето от тези ранни закони тайната не е дефинирана като част от осиновяването. За първи път през 1917 г. в Минесота е приет Закон за запечатване на регистрите (Lindsay 1987). Запечатаните регистри са синоним на тайнствеността и анонимността и тотално променят климата и практиката на осиновяването.

Практика, която започва като опит да се освободят невинни деца от стигмата на незаконороденото, се превръща в нещо драстично по-ригидно и имащо значителни последици. До ХХ в. децата са се мислели като възрастни с по-малки размери. Идеята, че те имат нужда от специална закрила, принадлежи на модерността. Реформите в защита на децата се провеждат във всеки аспект от живота им – от раждането до настъпване на зрелостта. Експертите по осиновяването се фокусират върху осиновеното дете, което според тях не трябва да бъде отговорно за греховете на родителите си и трябва да има същия статут и права, както и децата, родени в брак. Секретността е начин да се избяга от етикетите „незаконороден“, „баща неизвестен“, осиновен. На територията на САЩ групи доброволци и професионалисти полагат големи усилия да променят системата. И успяват. До края на 1930 г. в повечето щати тайната на осиновяването е била факт. Детето бивало „преродено“ в новото семейство и получавало акт за раждане – такъв, какъвто би получило, ако осиновителите бяха биологичните му родители.

Засекретяването на актовете за раждане изглежда естествена стъпка в един дълъг процес на реформи. Идеята е, че така се предпазва детето от стигмата, осиновителите – от възможни намеси на биологичната майка или на други членове на общността (съседи, репортери, близки на майката – Prentice 1940), а на биологичната майка се осигурява възможност да продължи живота си на чисто. Независимо от причините за въвеждането на тази практика тя станала изключително важна като основна защита за семействата, които осиновяват дете.

В началото на 30-те години започват сериозни промени в социално-икономическата ситуация в САЩ. Притокът на емигранти секва. В страната основният проблем е не недостигът на работна ръка, а намирането на работа. Разширеното семейство се разпада, все по-често ядреното семейство се отделя, търсейки възможности за препитание, и се превръща в норма, като по този начин извиква нуждата от нова дефиниция и организация на осиновяването.

Осиновяването започва да се дефинира като начин незаконородени деца да могат да намерят стабилен дом при бездетни двойки, които имат желание да станат родители. За дълъг период от време по-големите деца, които имат нужда от осиновяване, са игнорирани, защото двойките искали да си осиновят бебе, което ще им даде преживяването, че това е биологичното им дете. Към края на 40-те години има значителен растеж на броя на бебета за осиновяване. Тази ситуация се запазва през следващите 20 години (Gallagher 1972).

Практиката на осиновяване става все по-професионализирана, но и по-опростена. От професионална гледна точка осиновяването се основава на стандарти и законови защити. Много малко внимание се обръща на емоционалното и психологично значение за всички, въввлечени в него. На осиновяването се гледа като на кратък процес, който отговаря на непосредствени нужди, без да се вземат предвид доживотните последици от него. В момента, в който оси-

новяването става законно, се прекратява всякакъв контакт между агенцията и въвлечените в него.

С подаването на документи за осиновяване на детето ѝ майката се отказва напълно от родителски права върху него. Настоятник става агенцията. Агенциите по осиновяването полагат големи усилия да се разграничат от по-отворения начин, по който протичат независимите осиновявания, в които майката запазва родителските си права до произнасяне на съда, участвал в една или друга степен в избора на осиновители. Примери за стремежа към все по-голяма степен на затвореност са промяната на рожденото име на детето, заменянето на оригиналния акт за раждане с нов, заличаването на имената на болницата, в която детето е родено, и на присъстващия лекар.

Тези практики се основават на идеята, че чрез тях се осигуряват гаранции на осиновителите за по-високо ниво на сигурност и анонимност. Опитът обаче показва, че подобни гаранции не може да има и че въпреки тези пречки хората търсят и намират информация за родителите или децата си. Не е случайно, че областта на осиновяването е една от последните области в помагането, в които се извършват оценки и промени. Това е така, защото осиновяването е изключително емоционално натоварено и отразява обществени нагласи, социални норми, икономически нужди. Същите тези механизми допринасят и за започването на промени в институцията осиновяване.

Движението за граждански права и законите около свободния достъп до информация оказват огромно влияние. Скритите дотогава чувства и желания на осиновените да знаят повече за произхода си са валидизирани от активистки групи на други хора, които се чувстват „граждани втора класа“ (Fiegelman & Silverman 1983). Появяват се групи на осиновени, хората отстояват правото си на достъп до оригиналните си актове за раждане, подават жалби, завеждат дела. Тъй като отварянето на регистрите все още е много често отказвано, се развива сериозна неофициална дейност по намиране и предоставяне на информация, която довежда до огромен брой контакти между осиновени и биологични родители в САЩ и Канада, което от своя страна е една от стъпките към по-високото ниво на отвореност в процеса на осиновяване.

Също толкова важна е промяната в моралните норми и (социалното) легитимиране на осиновяването. Дефиницията на проблемна бременност е изцяло променена. Неомъжените бременни жени започват да изразяват мнението, че ако не прекъснат бременността си, то ще е, за да задържат бебето. Изразява се също и мнението, че даването на дете за осиновяване оставя дълбоки емоционални белези (Sorosky et al 1978). Задържането на детето и отглеждането му от самотен родител стават все по-приемливи.

Бракът като институция също се променя. Има огромно повишение на броя на разводите и стана невъзможно да се различават неомъжените самотни майки от разведените жени с деца. Самотните майки, които открито говорят за статута си, имат „наелектризиращ“ ефект върху майки, които са дали де-

цата си за осиновяване. Точно както осиновените се почувстваха овластени от движението за граждански права, биологичните майки извълякоха кураж от това ново поколение неомъжени жени, които избират да задържат децата си. Биологичните майки започват също да формират групи, в които най-накрая са способни да изговорят и изразят нерешени преживявания.

От друга страна, в САЩ започна да се обръща все по-голямо внимание на генеалогията, етноса, връзките между поколенията. Знанието за рода не само че стана приемливо, но стана и модерно. Това е още един лост за осиновените хора да разрешат собствената си двойствена идентичност и да се чувстват в правото си да знаят биологичното си наследство.

Биологичните майки, които дават децата си за осиновяване, започват да оказват натиск върху агенциите да преосмислят практиката си. Ако агенциите искат да продължават да предоставят услуги на биологичните майки, се налага да ги включат в процеса на настаняване на децата им. От друга страна, все повече професионалисти в самите агенции започнаха целенасочено или неволно да мислят и практикуват по по-малко ригидни по отношение на отвореността начини.

Другата голяма промяна е появяването на фигурата на биологичния баща като част от динамиката около осиновяването. В миналото биологичният баща не е имал никакви законови права, не му се отдава никаква емоционална роля в процесите на зачеване, бременност, раждане и даване за осиновяване. Професионалистите не разпознават нуждата от помощ на бащата. Всъщност той се възприема като натрапник, който би усложнил процеса на осиновяване. С решението на Върховния съд по делото *Stanley vs Illinois* (Pandor&Evans 1975) за първи път на биологичния баща се дават юридически права върху бъдещето на детето.

Тези социални промени оказват влияние и върху работата на агенциите по осиновяване. С намаляване на броя на бебетата за осиновяване агенциите започват да мислят за осиновяването на по-големи деца и на деца със специфични нужди, които дотогава са били отглеждани в приемни семейства. Осиновяването на по-големи деца също е стъпка към отвореността, доколкото те имат съзнавани спомени и изградени връзки с биологичните си родители или роднини. За да продължат да функционират, те трябва да се променят, независимо от степента на амбивалентност вътре в самите тях. Една от основните посоки на промяна е към предлагане на възможности за отворено осиновяване.

В същия период във Великобритания в т. нар. Закон за бедните (Poor Law) могат да се намерят описания на практики на ограничен контакт с родителите или откъсване на детето от биологичните родители. Например родители и деца са били държани разделени в «работни къщи» до края на Втората световна война и дори след нея родителите имали ограничен достъп до децата си, ако те живеели в детски домове. Checkland and Checkland (1974) посочват, че тази практика е била базирана на философията на Закона за бедните за ограничаване или изцяло прекъсване на контакта между децата под обществена закрила

или между тези, които родителите доброволно са оставили за отглеждане, и техните семейства, защото се е считало, че родителите оказват лошо влияние върху децата си. По подобен начин след началото на схемата за отглеждане и обучение на децата в пансион (средата на XIX в.) до първата половина на XX в. децата и родителите не е трябвало да поддържат контакт и често децата са били настанявани в пансион, възможно най-далеч от дома им, за да се осигури това (Triseliotis, Selick and Short 1995). Доктор Barnardo например изисквал от приемните родители да подпишат декларация, че няма да позволяват личен или писмен контакт между децата и техните роднини или приятели, освен ако няма писмено разрешение от директора (цит. от Fratter 1995). Най-красноречив пример за философията „никакъв контакт“ е транспортирането на хиляди деца в неравностойно положение от Великобритания към Канада или Австралия – „не всички сираци и не винаги със знанието и съгласието на родителите им“. Fratter (1989) добавя, че „вярването, че интересите на децата в неравностойно положение най-добре се обслужват, като не се допуска контакт със семействата им – че техните интереси са в конфликт, – не е било сериозно оспорвано“ до 80-те години на XX в.

Въпреки че моделът на недопускане на контакт между родители и деца в системата за закрила на детето не е нов, затвореният модел на осиновяване води началото си от САЩ от закони, чиято цел, както вече беше споменато, е била да се защити личният живот на осиновителите и да се премахне стигмата на „незаконородено“ върху детето. Във Великобритания затвореният модел на осиновяване става доминиращ след Закона за осиновяване на деца от 1949 г. (The Adoption of Children Act (England and Wales, 1949)). Този закон за първи път предполага, че трябва да се даде съгласие за осиновяване, без да се иска информация за идентичността на кандидат-осиновителите. Kornitzer (1968) посочва, че биологичните родители и осиновителите са могли да се видят в съда, освен ако съдията не е постановявал, че присъствието им не е необходимо. Така че е имало възможност поне за една среща, макар че по-нататъшен контакт е бил много малко вероятен. The Scottish Adoption Act (1930) казва, че поради причини, свързани с унаследяването, човек, който е бил осиновен при навършване на 17 години, има право на достъп до документация, свързана с раждането му, което теоретично прави възможно идентифицирането и намирането на биологичните родители. Дори в този период не е било необичайно за някои агенции, които са се занимавали с доброволни осиновявания, да организират среща между биологичните родители и осиновителите, на която (а понякога и след нея, и след влизане в сила на решението за осиновяване) да бъдат разменени снимки и писма между тях.

За да бъде разбрана предпазливостта на първите закони за осиновяване, трябва да се разгледа осиновяването в контекста на периода, в който са изработени те.

Във Великобритания осиновяването не е било популярна институция и срещу законодателството около осиновяването е имало значителна опозиция.

Осиновяването е било неприемливо за средната класа поради страховете около наследствеността, „лоша кръв“ и неморалност. Голяма част от съпротивата била насочена още срещу идеята, че осиновеното дете може да унаследи осиновителите си (Triseliotis 1995). Защищавана била и тезата, че тайната ще подтикне повече двойки да осиновяват във време, когато имало повече деца, нуждаещи се от ново семейство, отколкото кандидат-осиновители.

В първия си доклад Комитетът по осиновяване във Великобритания Houghton (1972) подкрепя идеята за тайна, като казва, че тя защитава „осиновителите от намеси на биологичните родители или от заплахата за такива намеси, както и биологичните родители от намеси на осиновителите или от каквото и да е изкушение да проследяват развитието на детето или по какъвто и да е друг начин да имат чувството, че все още има връзки помежду им“ (параграф 29). Всъщност Комитетът предлага прекратяването на правото на осиновени хора в Шотландия да имат достъп до оригиналните си актове за раждане, за да се доближи законът в Шотландия до този в Англия и Уелс. Преди това обаче той разпорежда да се направи изследване на опита в Шотландия до момента. Направеното изследване не само показало изключителната значимост на тази част от Закона за осиновените хора в Шотландия, но и дало основания да се обмисли въвеждането на тази практика в Англия и Уелс (Triseliotis 1973). Законът за детето от 1975 г. приложи това, като даде възможност за отваряне на регистрите за осиновяване в Англия и Уелс. Известен брой други държави последват примера на Великобритания, въпреки че в САЩ този въпрос все още е обект на разгорещен дебат.

Добрата работа на шотландския закон и отварянето на документацията за раждането на осиновени деца в Англия и Уелс през 1977 г. дават тласък на по-нататъшни изследвания и търсения по повод концепта за отвореност и контакт (там където, това е подходящо) между осиновените деца и техните биологични семейства. Всъщност идеята за отвореност и контакт сега се преразглежда не само във връзка с осиновяването, а по повод на всички деца, отделени от родителите си. Това включва деца в приемни семейства, в институции или деца от предишни връзки/бракове. До началото на 80-те години натискът към промяна беше подкрепян от изследвания, върху преживяванията на и обстоятелствата около майки, които се разделят с децата си и ги дават за осиновяване, както и от въвеждането на по-отворени форми на осиновяване на бебета в Нова Зеландия. Що се отнася до по-големи деца, има изследвания, които показват, че контактът с биологичните родители се оказва по-скоро подкрепящ, отколкото увреждащ фактор (Fratter, 1991, 1995; Borland, O'Hara and Triseliotis 1991; Wedge and Mantle 1991; Ryburn 1994).

Като илюстрация на продължаващите промени в отношението към въпроса за отвореността при обгрижването на децата, включително контакт между разделени деца и членове на техните биологични семейства, Законът за осиновяването във Великобритания, публикуван през март 1995 г. (UK Adoption Bill), дава квалифицирана подкрепа на тенденцията към по-голяма степен на

отвореност и контакт при осиновяването. Той предписва на съдилищата и агенциите по осиновяването да обмислят стойността на предишните връзки на детето за него/нея. Последващите закона разпоредби е много вероятно да изискват от агенциите и институциите:

- да осигурят възможност за доброволен контакт между осиновените деца и техните семейства;

- да се консултират с биологичните родители и да разберат дали те искат да бъдат информирани за развитието на детето, да обсъдят с тях потенциалните предимства и недостатъци на подобно решение;

- да консултират родителите и да ги информират за това, дали контактът между детето и родителите му е препоръчителен или не и да оценят тяхното и на детето мнение по въпроса (вж. също и Hughes 1995 b).

Като се има предвид броят на големи деца, които са осиновени в САЩ и във Великобритания за един и същ период от време, е учудващо колко малко внимание, изглежда, се обръща на въпроса за контакта между тях и семействата им. Както ще видим по-късно, изследванията основно се фокусират върху отвореното осиновяване на бебета (вж. McRoy 1991a, 1994).

ОТВОРЕНО ОСИНОВЯВАНЕ И ОСИНОВЯВАНЕ С КОНТАКТ – ДЕФИНИЦИИ

Отвореното осиновяване се характеризира с обмяната на информация, а понякога и контакти между биологичните родители и осиновителите преди раждането на детето, по време на настаняването и/или през целия живот на детето. Това е общ термин, който се използва за описание на множество модели и сценарии. Моделите на отвореност варират от минимална размяна на информация до продължаващи посещения между биологичното семейство и това на осиновителите. Не само че съществуват безброй възможности в този континуум, но и моделите могат да се променят по време на осиновяването, за да отговарят на нуждите и желанията на двете семейства и на детето.

В случаите на осиновяване на бебе често биологичните родители упражняват значителен контрол над процеса на осиновяване. В държави, където намесата на трета страна в осиновяването не е забранена, какъвто е случаят в някои от щатите на САЩ, биологичните родители могат да имат пълен контрол върху избора на осиновители. В някои случаи целият процес може така да бъде проведен, че не винаги да се спазва най-добрият интерес на детето. В случаите, когато агенция или институция има контрола върху избора на осиновители, „напасването“ на степента на отвореност, желана от биологичните родители и осиновителите, може да изиграе важна роля в решението за настаняване. Изследванията показват, че има множество възможности за развитие, след като изборът вече е направен (McRoy 1991, 1994). Някои от договореностите са неформални, но все по-често се предлага на двете семейства да оформят

мят писмено споразумението си за природата на очаквания контакт. В същото време обаче тези споразумения трябва да могат да отразяват промените, които ще се появят във времето.

„Осиновяване с контакт“ като термин се използва да описва поддържането на връзки между по-големи деца, които биват осиновявани, и членове на тяхното биологично семейство. Отново се развиват тенденции, подобни на тези при осиновявания на бебета. Във Великобритания по-голяма част от дискусиата около отвореността в осиновяването е фокусирана върху осиновяване на по-големи деца. Дебатът около контакта между по-големи деца и членове на биологичните им семейства беше повдигнат главно в резултат на подхода „чиста раздяла“, понякога следван твърде ригидно от агенции и институции при настаняване на деца със специфични нужди, особено в края на 70-те и началото на 80-те години. Важни емоционални връзки на детето и членове на биологичното семейство – най-вече родители, братя и сестри, прародители, често бяха пренебрегвани, за да се даде на детето това, което наричат „чист старт в живота“.

McRoy (1991, 1994) идентифицира 33 категории на контакт, а изследването на Fratter (1991, 1995) описва също толкова широк диапазон на модели на развитие (на контакта). Разликите при отворено осиновяване могат да бъдат безброй, но тук ще дефинираме три широки категории:

- недиректен контакт;
- директен контакт;
- липса на контакт, или затворено осиновяване.

1. Недиректен контакт

Недиректният контакт сам по себе си може да бъде разделен на ограничено отворено осиновяване и полуотворено осиновяване.

Ограничено отворено осиновяване

При този тип отворено осиновяване няма контакт „лице в лице“, а чрез агенцията се разменя основна информация и понякога снимки на двете семейства. Обикновено има съгласие за контакт по типа на „пощенска кутия“, което означава, че обновената информация се разменя между двете семейства отново чрез агенцията. В други случаи агенцията прави скрининг на кандидат-осиновители и биологичните родители имат право на т. нар. „контролиран избор“. Пример за ограничено отворено осиновяване е описан от Fish и Speirs (1990), базиран на професионалния им опит с агенция за осиновяване в Монреал.

Полуотворено осиновяване

Може да има срещи между двете семейства в началото на процеса, както и размяна и подновяване на информацията, подобно на описаното в ограниченото отворено осиновяване. Обикновено не се предвиждат срещи след първоначалните.

2. Директен контакт

В рамките на този модел на включеност има голям брой възможности. Той включва срещи „лице в лице“ между двете семейства в началото на процеса, уговариене на периодични срещи в бъдеще и продължаваща обмяна на информация между двете семейства. Отново, в рамките и на този модел, са възможни вариации.

3. Липса на контакт, или затворено осиновяване

Биологичното семейство е изключено, освен даването на основна информация за биологичните родители, която да бъде предоставена на детето в бъдеще. Някои детайли за осиновителите също се предоставят на биологичното семейство.

ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРАТА

Литературата по въпроса за отвореното осиновяване датира от началото на 70-те години на XX в., когато тази форма на осиновяване за първи път се появява като обект на професионално внимание, и въпреки че много малка част от нея се основава на изследвания, тя отразява клиничен опит, който очевидно влияе значително върху изследванията и терапевтичните интервенции. През по-голямата част на дебата както защитниците, така и критиците използват аргументи от клинични впечатления и теоретични допускания. В серия от статии от средата на 80-те години, посветена на негативните ефекти върху всеки от принципите на осиновителния триъгълник, се съдържат основните критични аргументи: конфликтите, свързани с идентичността на осиновеното дете, ще се интензифицират и ще станат неразрешими (Kraft et al. 1985), биологичните родители ще се намесват в семейството на осиновителите и това ще попречи на техния собствен процес на скръбене (Kraft et al. 1985), а връзката между детето и осиновителите ще бъде подкопана (Kraft et al. 1985).

Защитниците на отвореното осиновяване също разчитат на клинични и епидемиологични доказателства, за да подкрепят заключенията си; разбираемо те представят една като цяло позитивна картина на резултатите от отвореното осиновяване (Gritter 1989; Silber and Dorner 1990). Тази статия цитира седем изследвания, шест от които са основани на много малки извадки, но заедно покрива обширна географска площ от Нова Зеландия (Iwanek 1987) до различни части на САЩ – североизточните (Belbas 1987; Siegel 1990), югозападните (McRoy et al. 1988; Blanton and Deschner 1990) и северозападните (Etter and Giovanni 1991). Blanton and Deschner (1990) използват данните от изследванията, за да сравнят реакцията на скръб на биологичните майки до една година след настаняването на децата им в отворени или затворени осиновявания. Резултатите от техните изследвания предполагат, че реакцията на скръб е по-тежка при отворените осиновявания, отколкото при традиционните. Малкият брой случаи на фона на многото променливи в това изследване обаче подкопава валидността на тези данни. Като следствие това изследване няма да бъде обсъждано в статията.

Седмото проучване е изследване на всички осиновявания в Калифорния между юли 1988 и юни 1989 г. (Berry 1991), което е широкообхватно и ще бъде лонгитудно. Въпреки че са достъпни само обобщени данни, сравнението между различните видове традиционни и отворени условия на осиновяване ще бъде изключително ценно. За момента обобщението на данните за семействата, участващи в отворени осиновявания на бебета, които планират и впоследствие наистина осъществяват контакт ($N = 583$), показва високи нива на удовлетвореност спрямо осиновяването на този ранен етап след настаняването: 90% са много удовлетворени от осиновяването и 95% „определено биха извършили това осиновяване отново“ (Berry 1991).

Друга наскоро публикувана статия на същия автор (Berry 1991) има отношение по разглежданата тук тема, защото прави преглед на емпиричните доказателства, свързани с ефектите на отвореното осиновяване, и изводи за ползите от отвореността.

Berry цитира McRoy et al. (1988) и Velbas (1987), но също включва резултати от четири допълнителни изследвания, фокусирани върху по-големи деца, за да оцени как контактът на децата с членове на биологичното им семейство се наслажда върху въпросите за отвореното осиновяване. Не е учудващо, че тя прави извода, че отвореността може да е стресираща за по-големите деца, но не коментира разликите между осиновяване на по-големи деца и на отворено осиновяване на бебета, където отвореността е изначална, конституираща характеристика на отношенията между двете семейства. Освен това не се посочва източникът на информация, на който е основано заключението, че докато контактът може да има някои ползи за осиновителите (те могат например да се чувстват в по-голяма степен контролиращи), „той носи повече ползи за биологичните родители, особено за майките, и най-голям риск за децата, особено за малките деца“ (Berry 1991). Като цяло тонът на заключенията ѝ относно отвореността тук в най-добрия случай е умерен, насочващ към нейните собствени предпочитания в оценката на отвореността, основани на съществуващите доказателства по време на изследването. Има обаче поне два проблема, свързани с легитимността на съмненията спрямо това изследване. Проблематична е логиката при използването на негативни доказателства от осиновяване на по-големи деца (които често са и деца със специални нужди), чиито образователна и консултативна подготовка към отвореността вероятно не са сравними с това, което е вероятно да се случи при осиновяване на бебета, чиито семейства са били подготвени. На второ място, дори да приемем релевантността на резултатите от осиновявания на по-големи деца, заключенията на Berry и на двете изследвания върху отвореното осиновяване, които тя цитира, могат да бъдат проблематизирани. Така например едно от цитираните изследвания (Meezan and Shireman 1985) показва, че осиновителите на по-големи деца, които са имали най-интензивен контакт с биологичните си родители, са показали по-добро разбиране на децата си (Berry 1991). Berry до-

кладва за подобни позитивни резултати и от друго изследване, което цитира (Nelson 1985) – осиновителите на деца, които са имали контакт с биологичните си родители, съобщавали повече позитивни чувства по повод на контакта, отколкото амбивалентност или враждебност (Berry 1991). Накратко, поне част от доказателствата, които Berry цитира от осиновявания на по-възрастни деца, подкрепят позитивна гледна точка към ефектите на подобни контакти между семействата на биологичните родители и осиновителите. Най-важното е, че първичните резултати от собственото ѝ изследване са консистентни със сравнително позитивна позиция по отношение на ефектите на отвореното осиновяване на бебета: над два пъти повече осиновители на бебета в отворени осиновявания ($N = 630$) се чувстват комфортно със запазен контакт (72%) в сравнение с тези, които не се чувстват комфортно (28%) – Berry 1991.

Всяко едно от останалите пет изследвания върху отвореността включва семейства с различни степени на отвореност, въпреки че само в две от тези изследвания (McRoy et al. 1988; Belbas 1987) авторите специално свързват резултатите си с тези различни нива на отвореност. Общият знаменател между тези пет изследвания е, че към момента на настаняването семействата са имали разбирането, че ще има някаква форма на контакт между осиновители и биологични родители. Четири от петте изследвания (Iwanek 1987; Belbas 1987; McRoy et al. 1988; Siegel 1990) използват като метод на изследване дълбинни интервюта. Три от изследванията (Iwanek 1987; McRoy et al. 1988; Etter and Giovani 1991) включват както биологичните родители, така и осиновителите; при две (Belbas 1987; Siegel 1990) са интервюирани само осиновителите. Etter and Giovani (1991) изпращат въпросник на биологичните родители и осиновителите, чиито отворени осиновявания са базирани на споразумения, в които като медиатор е бил въввлечен консултант-медиатор по осиновявания. Двете изследвания заедно представят 121 осиновявания с някаква степен на отвореност, в които децата са на възраст от бебета до 11 години (21 двойки осиновители, децата са описани като бебета – Siegel 1987; 12 двойки осиновители, децата са на възраст от три до пет години – Belbas 1987; 15 двойки осиновители, децата са от четири до шест години – McRoy et al. 1988; 56 двойки осиновители на деца на възраст от година и половина до четири; 17 двойки осиновители, децата са от седем до единадесет години – Iwanek 1987). Характерно за осиновителите е не само че те са с около 12 години по-възрастни (от хора в средата на 20-те до такива в средата на 40-те години) от биологичните родители (на възраст от 14 до 42 години), но освен това са и с по-добро образование и финансово по-сигурни. Повечето биологични майки не са били омъжени; биологичните бащи в много малко от случаите са били във връзка с биологичната майка и повечето не участват в поддържането на контакт с осиновителите и/или детето. Измежду тези 121 осиновявания не може да се определи ясно броят осиновявания с максимална отвореност (контакт „лице в лице“), дългосрочен контакт, за разлика от осиновявания с по-малко интензивен контакт,

тъй като някои от авторите не са правили разграничение между степените на контакт. Само 17 семейства са определени като поддържащи напълно отворен, дългосрочен контакт (Siegel 1987, $n = 1$; Velbas 1987, $n = 6$; McRoy et al. 1988, $n = 10$), което показва, че пълната отвореност не е типична. (Вероятно има някои други семейства, но те не са идентифицирани в изследванията.) Две изследвания (Iwanek 1987; McRoy et al. 1988) съобщават, че в някои случаи от по-ниска степен се е преминало на пълна отвореност и срещи, след като веднъж са се установили отношения на доверие между семействата. За всички изследвания действителният контакт между семействата (в този ранен етап на осиновяванията, който изследванията покриват) е между два и четири пъти на година.

Най-впечатляващият паралел между тези пет изследвания е като цяло позитивният тон на заключенията на изследователите по повод успеха на тези отворени осиновявания както за биологичните родители, така и за осиновителите. Всяко от изследванията докладва за преобладаване на представители и на двата типа родители, които мислят отвореността позитивно. Равни части (94%) от двата типа родители в изследването на Etter и Giovani (1990) са удовлетворени от отвореността в осиновяванията, в които участват. Iwanek (1987) заключава, че съществуват значими ползи както за биологичните родители, така и за осиновителите и че отвореността може да усилва преживяванията на осиновителите за това, че имат право да родителстват над осиновеното дете. Velbas (1987) също не открива проблеми при въпросите за преживяването за правомощие в нито една от трите групи, поддържащи контакт, които тя разграничава: минимален, умерен и среден контакт. А в групата на семействата, поддържащи максимален контакт, всички „бяха развили отношения на честност, отвореност и доверие“ (Velbas 1987). (Тя открива също така, че семействата с по-ниско ниво на контакт е по-вероятно да се притесняват от отвлечение в сравнение с тези с повече контакт.) Отново Siegel описва цялостния тон на интервютата с осиновителите като „изключително и учудващо позитивен спрямо отвореното осиновяване“ (1990).

Авторите на друго изследване (McRoy et al. 1988) заключават, че преживяването за цялостна удовлетвореност е по-високо при полуотворените, отколкото при напълно отворените осиновявания. Според тях това е така, защото осиновителите имат по-малко ползи от напълно отвореното осиновяване, отколкото биологичните родители и осиновените деца, докато според тях при полуотвореното осиновяване всички части от осиновителния триъгълник извличат полза (1988). Не е за пренебрегване обаче ограниченият брой случаи, въз основа на които те излагат аргументите си: пет полуотворени осиновявания и десет семейства, които практикуват напълно отворено осиновяване. В допълнение съществува трудност да се разграничи от начина на представяне на авторите, колко биологични родители в полуотворените и в отворените осиновявания са споделили чувство на неудовлетворение (например „няма достатъчно информация“, „продължаващият контакт е твърде стресиращ“ и

колко осиновители в напълно отворени осиновявания са изразили резерви (например по отношение на желанието им да продължат срещите и в бъдеще). Ето защо към заключенията на авторите за сравнителните преимущества на полуотвореното осиновяване пред напълно отвореното трябва да се подхожда внимателно. Нещо повече, съществуват доказателства от тяхното собствено проучване (McRoy et al. 1988), както и от изследванията на Belbas (1987) и Iwanek (1988), че поне по една важна точка – облекчение от страха, че биологичните родители ще отвлекат детето или ще си го поискат обратно – полуотвореността в отношенията предлага успокоение на по-малко осиновители в сравнение с пълната отвореност.

Основното усещане за цялостна удовлетвореност обаче не означава, че отвореността е безпроблемна. Някои от проблемите тук са продължителната болка, преживявана от биологичните родители (McRoy et al. 1988); идентификацията на осиновителите с тази болка (McRoy et al. 1989; Belbas 1987); нуждата на осиновителите да се защитават срещу притесненията и страховете на собствените си близки и приятели (Iwanek 1987); преживяванията за натоварване на осиновителите при подготовката на срещите (McRoy et al. 1988); нуждата да се посрещат емоционалните потребности и на биологичните родители (McRoy et al. 1988); притеснението на осиновителите, че не притежават подобна информация за други осиновени от тях деца (Iwanek 1987; Belbas 1987; McRoy et al. 1988). Belbas обобщава това, което, изглежда, е източникът на тези тревожещи аспекти на отвореността, в заключението си, че „отвореността е емоционално усложняващ фактор“ (1986; вж. също Siegel 1990; McRoy et al. 1989).

Само едно изследване, достъпно на автора, върху отворени от ранното детство осиновявания е фокусирано върху осиновявания, в които децата са били достатъчно големи, за да се изследва тяхната реакция към отвореността. Iwanek (1987) не е провеждал интервюта с децата директно, но открил, че осиновителите използвали нейното интервю с тях, за да разкажат на децата си за фасилитиращата роля, която интервюиращият е имал при осиновяването им. Децата показвали на Iwanek снимки на биологичната си майка и членове на биологичното си семейство и „изглежда, се чувстваха комфортно. говорейки за тях“ (Iwanek (1987). Всички осиновители в това изследване споделят, че в процеса на порастване са окуражавали децата си да се свържат с биологичните си родители. Реакцията на децата към подобен контакт е варирала от „ентузиизирана“ до „променлив интерес“, като възможността да се срещат с биологични братя и сестри е много високо ценена (Iwanek 1987).

От тези изследвания е възможно да се заключи, макар и предпазливо, че отвореността при осиновявания на бебета е възприемана и от биологичните родители, и от осиновителите по-скоро позитивно, отколкото негативно, независимо от действителното ниво на контакт, което те поддържат. Съществува дори предположението, че по-високото, а не по-ниското ниво на отвореност предпазва повече от тревоги около сигурността на осиновяването. Често спо-

менавани ползи за всички участници в осиновяването са, че за биологичните родители е добре да знаят, че детето им е обичано и обгрижвано (Iwanek 1987; Belbas 1987; McRoy et al. 1989; Siegel 1990); че осиновителите не се страхуват от непознатото, нямат „тайни“ и са спокойни, със знанието, че детето им има достъп до информация и възможност да общува, което ще предотврати нездравото фантазиране за биологичното му наследство (Iwanek 1987; Belbas 1987; McRoy et al. 1988; Siegel 1990).

Въпреки че този преглед признава тежестта на тези заключения, той също показва колко е трудно да се оцени значението на съществуващи емпирични изследвания върху отвореността в осиновяването, без да се определят обстоятелствата около дефинирането на отвореността. Най-малкото се подчертава релевантността на две важни разграничения: (1) отвореност при осиновявания на бебета за разлика от други видове осиновявания и (2) степен на отвореност в рамките на осиновявания на бебета. По повод на въпроса от най-голямо значение – реакцията на децата – доказателствата от изследванията са все още твърде оскъдни, за да могат да се правят заключения. Важно е също и ограничението пред генерализацията, която се налага от все още малкия общ брой случаи, които тези изследвания представят.

ОСИНОВИТЕЛНИЯТ ТРИЪГЪЛНИК

Децата

Не е учудващо, че съществуват както подкрепящи, така и отхвърлящи по-високата степен на отвореност и контакт при осиновяването аргументи. Основните *негативи* на отвореното осиновяване от гледна точка на децата могат да бъдат обобщени както следва: възможни намеси на биологичното семейство, които не позволяват на детето да формира връзка на привързаност към семейството на осиновителите; създаването на общ климат на несигурност; липса на преживяване от страна на осиновителите, че имат контрол върху ситуацията. Обикновено се задават два основни въпроса. Първият е:

Могат ли децата да формират връзки на привързаност към психологичен родител, докато все още поддържат връзка с биологичните си родители, които обаче нямат родителски права?

Вторият въпрос е:

Поддържането на подобни връзки би ли объркало детето и би ли нарушило развиването у него/нея на лична и социална идентичност?

Goldstrein, Freud и Solnit (1973, 1980) имат значително влияние върху практиката в областта на социалната работа през годините и особено върху движението за постоянство, което настоява за прекъсването на контакта между детето и неговите биологични родители, след като то вече е настанено при хора, които ще се грижат за него дългосрочно, каквито са осиновителите или дългосрочните приемни родители. В противен случай според тях детето не би

могло да развие връзки на привързаност и близост към хората, които вече ще се грижат за него/нея. Авторите отиват по-далеч в предупрежденията си и твърдят, че същото важи и за децата на разведени родители, които също биха преживели големи сътресения, ако трябва да живеят в две къщи, да имат два дома, при положение че родителските права са поделени между родителите. Те също твърдят, че връзката на детето с евентуален втори баща или мащеха би била затруднена от продължаващия контакт с родителя, с когото те не живеят или който няма постоянните родителски права. Като резултат, базирайки се на допускането, че децата имат един „психологичен родител“, с когото поддържат непрекъсващи и дългосрочни връзки, те настояват за присъждане на родителските права само на единия родител, особено при повторен брак:

Родителят, който не живее с детето, не би трябвало да има никакво, подкрепено от закона право да вижда детето, а родителят, с когото детето живее (или психологичният родител), би трябвало да има правото да реши дали е желателно за детето да се вижда с другия родител.

(Goldstein, Freud и Solnit 1973: 38)

Както цитираните по-горе автори, така и Ward (1981) се обявява срещу отвореното осиновяване, като твърди, че то може да има негативен ефект върху свързването на детето с новото му семейство. Други изследвания също подкрепят Goldstein и колегите му, като подчертават, че децата трябва да имат ясна идея за това, кои са „психологичните им родители“, и да имат преживяването за сигурност в рамките на семейството на осиновителите им, което ще продължи до края на детството им и след това (Triseliotis 1983; Triseliotis и Russell 1984; Brodzinsky 1992).

Предимствата на отвореното осиновяване са описани по-долу.

Осиновените деца имат възможност да задават въпроси за собствената си история и историята на биологичното си семейство, за обстоятелствата около решението за даването им за осиновяване или да имат подробна медицинска история на биологичното си семейство директно от биологичния си родител(и). Това заедно с периодични срещи с биологичното семейство може да помогне да се намалят преживяванията на загуба и отхвърляне, които според проучванията са ендемични при осиновяванията. Контактите правят възможно също избягването на фантазиите на детето, свързани с неговата история и произход. Те развиват по-ясен образ за себе си и по този начин и по-ясна идентичност, включително физическа идентичност. А на децата, осиновени като по-големи, не им се налага да се отказват от съществуващи важни връзки.

Следващата стъпка би била да се анализират доказателствата от изследванията, за да се установи степента, в която те подкрепят или отхвърлят твърденията „за“ и „против“ отвореното осиновяване. Повечето налични изследвания включват или много малки и понякога нерепрезентативни извадки, или са деривати на по-големи изследвания.

Различна гледна точка от тази на Goldstein и колеги, основана и този път на емпирични изследвания, е гледната точка на Schaffer (1990). Той заключава, че дори и малки деца са способни да формират привързаност и да обичат повече от една двойка родители (хора, които се грижат за тях) по едно и също време. Всъщност, що се отнася до семейства с нов брачен партньор, според него децата се приспособяват по-добре, ако продължават да поддържат връзка с родителя, с когото не живеят. Той отхвърля страха, че връзката ще бъде по някакъв начин „замърсена“ от едновременното съществуване на други отношения. Изследвания върху деца от кибуци също показват, че те нямат трудности да се свързват с повече от една родителска фигура по едно и също време (Pringle 1972).

Когато става въпрос за настаняването на по-възрастни деца, Thoburn, Murdock и O'Brien (1986) и Borgman (1981) откриват, че по-големите деца не искат да се преместят в ново семейство, ако контактът им с биологичното семейство ще бъде прекъснат, въпреки че, както Triseliotis показва, някои деца не са способни да изкажат нежеланието си и проявяват тенденция да се подчиняват на планове на социалните служби. Sorich и Siebert (1982) казват, че контактът може да е полезно преживяване за децата. Hill, Lambert и Triseliotis (1989) показват, че когато се прекъсват по-ранни връзки, чувствата, свързани с тях, не изчезват, а се потискат. Сериозността на този въпрос не може да бъде игнорирана, особено в светлината на резултатите от проучване на Thoburn и Rowe (1988), според което 20 % от по-възрастните деца в изследването им, деца, за които е било планирано да бъдат осиновени, споделят, че имат нужда да продължат контакта си с биологичния си родител(и).

По-скорошни изследвания в полето на осиновяването също твърдят, че стабилността на настаняването на по-възрастни деца, които поддържат връзки с биологичното си семейство, не е заплашена (Borland, O'Hara и Triseliotis 1991; Wedge и Mantle 1991; Fratter 1991, 1995). Всъщност тези проучвания показват, че в ситуации, в които миналите връзки са игнорирани и не е поддържан контакт, е по-вероятно да се случи провал на настаняването.

Нито едно от децата в цитираните изследвания не е искало да се върне при биологичните си родители, а просто да поддържа контакт с тях. Както социалните работници по тези случаи, така и осиновителите не са отчетели чувствата на тези деца към важни хора от миналото им. От друга страна, децата, които са поддържали контакт с биологичните си родители, са ги възприемали като вид „разширено семейство“ или като „чичо и леля“. Някои от доказателствата показват, че по-възрастни деца, върху които се оказва натиск да изоставят връзките си с биологичното си семейство или с което и да е семейство, което се е грижело за тях, могат да имат трудности да се свържат с новото семейство.

Тъй като изследванията върху контакта и отвореността при осиновяване са твърде ограничени и неprecizни все още, е полезно да се обърнем към това, което знаем от изследвания върху развода, брака и семействата с нов брачен партньор. Тези ситуации не са съвсем същите като осиновяването, но

имат прилики с него, особено що се отнася до влиянието на посещенията на родителя, който не живее с детето, и са особено релевантни при осиновявания от втори баща/майка. Разбира се, освен приликите между развода/второто семейство и осиновяването има и много значими разлики. Една от тях е, че при осиновяването се заменят двама генетични родители, докато при повторния брак – само един. Накратко, вече цитираните изследвания показват, че приспособяването на децата след развод е свързано, първо, с консистентни и продължаващи във времето отношения с двамата родители и на второ място, което е особено важно за разглежданата тема, със способността на родителите да си сътрудничат в съответните им родителски роли, т.е. да си сътрудничат, без да се конкурират или изпаднат в конфликти (вж. Hetherington 1979; Keshet и Rosental 1980; Wallerstein и Kelly 1980; Mitchell 1985).

Отношенията след развод, както показват много изследвания, са сложни и много променливи. Вероятно най-важният урок, който можем да извлечем от реконструирани семейства, в които родителят, който не живее с детето, но има контакт с него/нея, е, че за да може този контакт да сработи и да е полезен на детето, възрастните са тези, които трябва да управляват отношенията, посещенията и т. н. С други думи (а това би било валидно и за ситуации на осиновяване с контакт), трябва да се запитаме до каква степен, като имаме предвид непредсказуемостта на човешкото поведение, възрастните ще са способни да си сътрудничат. В изследването си върху отвореното осиновяване Fratter (1991) казва, че както и при отношения с нов брачен партньор „отношението на родителите и на възрастните в родителска роля един към друг е от жизнено значение за освобождаването на децата от вина и преживяване за разделена лоялност“. В същото време White (1993) задава риторичния въпрос:

Ако човек е родител, който не е способен да се грижи за детето си, кое е това, което му позволява да се държи по добър начин по отношение на контакта, особено ако става дума за случай, в който има обжалване? Съществува ли опасност някои родители да подкопаят сигурността на някои настанявания?

Kanuik (1993) прави друг важен коментар по отношение на случаите, в които има съмнение, че децата са били жертвана физическа или сексуална злоупотреба:

Важно е да не подценяваме ефектите на това (отхвърляне, negliжиране и злоупотреба от страна на биологичен родител, който впоследствие продължава да проповядва любов) и безгрижно да излагаме децата на болезнен и разрушителен контакт, водени от криво разбраното вярване, че запазването на контакта е винаги полезно. Не е.

Историята на отвореното осиновяване е твърде кратка, за да ни даде достатъчно доказателства от изследвания, особено върху такива сложни въпроси като привързаност, контакт и идентичност. Вероятно има повече доказателства, идващи от изследвания на осиновявания на по-големи деца, които поддържат контакт с членове на биологичните си семейства, отколкото изследвания на

осиновявания на бебета с някакво ниво на контакт. В едно от много малкото изследвания върху бебета Velbas (1987) въз основа на едно изследване върху малка извадка на бебета, настанени в Тексас, заключава, че осиновителите не са имали никакви съмнения, че бебето ги обича и че при контакт „лице в лице“ детето се е обръщало към тях, за да получи успокоение, а не към биологичните родители. По време на изследването децата са били на възраст от 3 до 5 години.

Друго изследване на Silber и Dornet (1990), в което са били включени деца, осиновени с контакт, прави извода, че основното преимущество на отвореното осиновяване е, че децата не са „объркани или obsесивно фокусирани върху въпроси без отговор или собствени фантазии, свързани с осиновяването и биологичните родители. Те приемат отношенията с биологичните си родители като с разширено семейство, като нещо естествено и нормално“. McRoy (1994), макар че не прави оценка на влиянието на отвореността върху децата, тъй като не е било възможно щателното изследване на децата от извадката, защото те са били на прага на юношеството, прави някои важни наблюдения.

На първо място, малките деца, изглежда, извличат полза от контакта с биологичните си родители, който вероятно им помага да потвърдят любовта си към децата и им дава възможност да обяснят обстоятелствата, наложили раздялата. На второ място, всички деца в изследването, независимо дали са били осиновени в ситуация на тайно, частично отворено или напълно отворено осиновяване, са искали да знаят повече за биологичните си родители. И накрая, в подкрепа на изследването на Triseliotis (1973), авторът показва, че децата, които са имали по-малко информация за биологичните си родители, демонстрират тенденция да бъдат по-любопитни, основно притеснявайки се за здравето, щастието и външния вид на родителите си.

Ако се обърне внимание на някои културални разлики, се смята, че семействата на чернокожи, испаноговорящи, азиатци и индианци са много по-близо в сравнение със семействата на белите до идеята за контакт и всъщност го очакват, независимо дали става дума за краткосрочно или дългосрочно настаняване на детето (Dutt and Sanyal 1991). Нещо повече, децата са наясно с това, кои са различните хора в живота им, и не се чувстват несигурни или подценени. Макар че не говори точно за контакт с биологичните родители, а за връзки с хора от същата етническа/културална/расова група, базирайки се на преглед на изследвания върху трансрасовото осиновяване, авторът заключава:

Семейства на осиновители, които търсят и поддържат контакт с лица от същата етническа група, от която е осиновеното им дете, задават модел на приемане не само спрямо детето им, което е от малцинствена група, но и спрямо другите, които произхождат от същата малцинствена група като детето им. Детето в тази ситуация живее с други като него/нея и вече не се чувства толкова различно от хората около себе си. Детето научава също и за хора със същия етнически произход. То открива, че вече не е необходимо да отрича произхода си – вместо това то става бикултурално и приема и двата свята.

Fratter (1991, 1995) коментира влиянието на контакта и заключава въз основа на изследването си, че „не мислим, че контактът е оказал вредно влияние върху свързването на което и да е от децата, осиновени под седемгодишна възраст, нито е подтикнал към раздвояване на лоялността, дори в случаите на двуседмичен контакт лице в лице“ (1995: 243). Както и при изследванията върху деца, живеещи в семейства с нов брачен партньор, изследването ѝ показва, че по-големите деца са описвани от осиновителите си като по-затворени и предпазливи и че са им трябвали няколко години, за да формират силни връзки на привързаност. Като се има предвид възрастта, на която са били децата към момента на осиновяването, осиновителите са били доволни от степента на привързаност на децата и нито едно от тях не се е преместило да живее с биологичните си родители при навършване на 16-годишна възраст.

Въпреки че в изследването на Fratter някои млади хора са считали, че контактът с биологичните родители понякога е труден, това не е било достатъчно да ги откаже от идеята. Един младеж, който смята, че заради контакта му е трябвало да „гледа назад“, вместо да „пусне корени“, добавя, че предимствата на поддържането на контакта са били това, че:

„Знаех къде съм. Знаех коя е по-добрата майка.“

Barth и Berry (1988) в изследването си върху по-големи деца с висок риск от прекъсване на осиновяването, макар че като цяло подкрепят позицията, че децата са способни да правят множество връзки на привързаност, отправят предупреждение по повод деца, чиито отношения с биологичните им родители са описани като „интензивни“. Те казват:

Ако отношенията са позитивни, но не са силни, децата и семействата на осиновителите могат да са способни да ги инкорпорират, без те да оказват голям ефект върху отношенията помежду им. Отвореното осиновяване дава такива възможности. Ако връзката с биологичните родители преди осиновяването е по-интензивна, то тогава могат да са необходими усилия по посока на прекъсването ѝ.

Тези малки по своя обем изследвания, изглежда, казват, че особено по-големите деца са способни да правят разлика между различните видове отношения и имат капацитета да се свързват с повече от една двойка родителски фигури по едно и също време. Оттук не следва, че отношенията им с всяка от тези родителски фигури са едни и същи, тъй като всяка от тях носи различен тип удовлетвореност. Същите изследвания показват, че като цяло според децата контактът им е бил полезен поради директните обяснения, които те са могли да получат от биологичните си родители по повод на това, защо те не са могли да ги задържат. Коментари като например „Аз знам, че мама е направила всичко по силите си да се грижи за мен. Тя ми обясни как е било“, изглежда, освобождават от чувството, че си нежелан и отхвърлен. Това, че биологичните родители са се съгласили на осиновяване с контакт, дава допълнителен източник на удовлетворение за младите хора.

Детето е единственият участник в осиновителния триъгълник, който няма избор по повод на отвореността, тъй като решенията за нея се взимат от биологичните родители и осиновителите. Това е първото емпирично изследване, основано на споделени от децата виждания за отвореността.

Тенденцията към по-голяма отвореност в осиновяването не е посрещната без критика. Kraft, Palombo, Woods, Mitchell, Schmidt и Tucker (1985) предупреждават, че отвореността може да застраши развитието на сигурна връзка на привързаност към осиновителите. Според тези автори при отвореното осиновяване контакт чрез писма или срещи с биологичната майка може да попречи на отношенията на осиновителите с детето. Нещо повече, те подкрепят други автори (Rosenberg 1992; Wieder 1978) в твърдението, че да се каже на деца на възраст 6–8 години за това, че са осиновени, и да им се даде информация за биологичните родители би могло в действителност да усилва страховете и фантазиите им, защото детето не е все още годно на когнитивно ниво да разбере концепта за перманентност на осиновяването. Bevan и Pierce (1994) също казват, че в отворените осиновявания децата биха могли да интерпретират погрешно информацията, която им се дава по отношение на биологичните им родители.

Клиничната литература обаче предполага, че най-добри резултати за осиновените деца могат да се очакват, когато осиновителите са предоставили връзка с биологичните им родители, като са дали информация за отношенията си с тях. Melina и Roszia (1993) смятат, че осиновените деца имат право на цялата налична информация за произхода и обстоятелствата около осиновяването им. Предоставянето на връзка, чрез която да получат тази информация, се очаква да даде на децата по-голямо усещане за цялостност на личната им история и по този начин да повиши самооценката им (Kirk, 1964, 1981). В допълнение резултатите за осиновените деца би трябвало да са най-позитивни, когато децата са способни да развият позитивен образ на биологичните си родители. Според Rapпог и Baran (1984) осиновените деца, които имат снимки, поддържат лични контакти или обменят писма, могат да имат по-добро разбиране за ситуацията, в която са били биологичните им родители, и следователно е по-малко вероятно да се чувстват отхвърлени от тях. Препоръчителните практики, които водят началото си от литературата, трябва да бъдат оценени от гледна точка на широка перспектива, която взема под внимание развитието на детето в контекста на отношенията, създадени от раждането и осиновяването.

Като се имат предвид уникалните характеристики на системата на отношения на биологични родители и осиновители, в която расте осиновеното дете, е полезно да се възприеме екзосистемен развитиен подход в разбирането на ефектите на тази система върху осиновеното дете. Този подход взема под внимание, как различните взаимосвързани отношения на биологични родители, осиновители и осиновени деца допринасят за развитието на детето (Brotенbrenner 1979, 1992). От гледна точка на осиновеното дете микросистемата на семейството на осиновителите, в което детето израства, е свързана с

обща връзка (осиновеното дете) с мезосистемата на биологичните родители и детето. Тази мезосистема оказва влияние на работата на семейната микросистема. Мезо- и микросистемите са също повлияни от екзосистемата на комуникации, която се наблюдава между осиновителите и биологичните родители. Например комуникацията между биологичната майка и осиновителите е повлияна от това, каква информация те ще решат да споделят в рамките на избраното ниво на отвореност помежду им. След като веднъж информацията е обменена между възрастните, се стига до следващото решение за това, каква част от обменената информация да достигне до осиновеното дете. То от своя страна, независимо от това, колко информация е споделена с него или нея, трябва да използва когнитивни ресурси и ресурси на средата, за да конструира лична гледна точка за това, каква степен на отвореност съществува, което на свой ред оказва влияние на контекста, в който се осъществява развитието на детето. По този начин екзосистемата на комуникации, която притежава властта да взема решения около въвличеността на осиновеното дете в обмяната на информация, оказва влияние върху мезо- и микросистемите, в които се развива детето.

Не е задължително информацията да бъде споделяна поравно между членовете на осиновителната триада. Родители в осиновявания, в които трета страна има ролята на посредник, могат поради различни причини да решат да не споделят с детето информация, която сама по себе си е налична (например, защото са загрижени за друго осиновено дете, чието осиновяване има по-ниско ниво на отвореност, или защото смятат, че детето е твърде малко, за да разбере или осмисли информацията).

Децата и възрастните в системата внасят различни нива на когнитивно функциониране, което оказва влияние върху разбирането и интерпретирането на достъпната им информация. Brodzinsky и колеги провеждат емпирични изследвания с деца в конфиденциални осиновявания и откриват, че разбирането на децата за осиновяването преминава през системен развитиен процес, паралелен на общото им когнитивно развитие (Brodzinsky 1987; Brodzinsky 1990; Brodzinsky, Schechter, Braff & Singer 1984; Brodzinsky, Singer and Braff 1984; Singer, Brodzinsky and Braff 1982). Silber и Dorner (1990) вярват, че отвореността фасилитира степента, в която децата разбират концепта на осиновяването. Според тях дете на възраст от 2 и половина години, макар че няма разбирането на възрастните за осиновяването, може да разбере концепта за биологична майка. Докато разбирането на детето за осиновяването, отвореността и свързаните с нея теми се развива, възрастните, които използват услугите на агенции, са социализирани към осиновяването чрез подбор и обучение преди настаняването. Тези процеси помагат на осиновителите и биологичните родители да развият собствените си разбираня за осиновяване и отвореност. Екзосистемният развитиен подход може да даде информация за тези развитийни разлики, защото базира оценката на влиянието на отвореността върху

отношенията от гледна точка на уникалната перспектива на индивидуалните членове на осиновителната триада.

Въпреки че все още има противоречия по отношение на съвременната тенденция към по-голяма отвореност в осиновяването и особено около ефекта ѝ върху осиновеното дете (Ayers-Lopez & Wrobel 1992), условията на осиновяване с различна степен на отвореност стават все по-чести (McRoy & Grotevant 1991; McRoy, Grotevant & Ayers-Lopez 1994; McRoy, Grotevant & White 1988). Недостатъчни са изследванията, фокусирани върху идентифицирането на проблеми, свързани с отвореността, с това, кога и как информацията, събрана в резултат на отворените отношения, ще бъде споделена с детето. Към тези въпроси никога не е подхождано от гледна точка на осиновеното дете. Докато дебатът на професионалистите продължава, осиновителите трябва да вземат решения относно начините, по които могат да включат осиновеното дете в обмена на информация или в контакта с биологичната майка. Тази и без това трудна задача се усложнява от факта, че не съществува социална норма за този вид обмен (Siegal 1993). Ето защо е важно не само да се изследва ефектът на отвореността в осиновяването върху осиновеното дете, но освен това и ефектът на включването или изключването на детето от отворените отношения. Новият въпрос „Кога и как да кажем“ вече е центриран върху информация, получена в рамките на отворените отношения, а не върху това, дали да информираме детето, че е осиновено.

За да разберем по-добре връзката между различните стилове на общуване, налични в различните нива на отвореност, и детското развитие, в рамките на това изследване са разгледани четири изхода за развитието на детето. Удовлетвореността на детето от съществуващото ниво на отвореност в осиновителните отношения, любопитство по отношение на биологичната майка, цялостна самооценка и разбиране на осиновяването са изследвани тук като показатели за приспособяването на детето към проблемите, свързани с въвличеността им в общуването по повод осиновяването. Тези резултати са разгледани от три перспективи: споделяне на родителите за нивото на отвореност, споделяне от страна на детето за нивото на отвореност и дали осиновените деца са въвличени изцяло в споделянето на информация.

Няколко специфични въпроса по отношение на ефектите на отвореността върху развитието на осиновените деца са разгледани в това проучване:

1. Какви са разликите в резултатите за децата когато децата се групират според нивата на отвореност, съобщавани от осиновителите?
2. Какви са резултатите за децата през техните собствени очи – какво е нивото на информация, която те съобщават, че имат за биологичните си родители?
3. Съществуват ли разлики в резултатите за децата между тези деца, чиито семейства не са споделяли цялата информация и/или децата не са допускани до контакт с биологичната майка, и тези деца, които са в семейства, включващи ги в отворените отношения?

4. Наличието на второ осиновено дете в семейството с различно ниво на отвореност на осиновяването свързано ли е с избора на осиновителите да включат или изключат осиновеното дете от обмена на информация между тях и биологичната майка?

Резултатите показват начин за разбиране на перспективата на развиващото се осиновено дете, което расте в сложните взаимоотношения на микро-, мезо- и екзосистемите, повлияни от разлики във възприемането на отвореността на членовете на осиновителната триада. На индивидуално ниво децата във всички видове осиновявания, обхванати от това изследване, споделят позитивни нива на самооценка, любопитство по повод на биологичните си родители и удовлетвореност в отвореността на ситуацията.

Вътрешната корелация на зависимите променливи дава информация за това, как различните споделени перспективи на децата за осиновяването им работят заедно. За момичета тези айтеми проявяват тенденция да коварираат, като се сравнят с момчетата. Това е също вярно за деца в отношения на осиновяване, в които неидентифицираща информация е била споделяна. Нито изключването на информация, нито възрастта са взети под внимание поради малък брой изследвани лица. Тези променливи са важни и са взети под внимание от проведенния анализ.

Въпреки че повечето групи от деца споделят, че са удовлетворени от настоящата ситуация на отвореност, не може да се заключи, че децата разбират цялата гама от възможни степени на отвореност и биха оценили себе си като удовлетворени след внимателно сравнение от гледна точка на възрастните. Независимо че е открита умерена негативна корелация между любопитството и удовлетвореността, други фактори като за какво е любопитно детето трябва да бъдат взети предвид, когато се интерпретират отношенията. Възрастта е важна променлива за разбирането на удовлетвореността на децата и любопитството за биологичните им родители. Без изключение сред всички перспективи по-големите деца са по-любопитни. По-големите деца са също и като цяло по-малко удовлетворени с тяхното ниво на отвореност в осиновяването. Отклоненията от тази позиция са децата от напълно отворената група, които бяха любопитни, но също така и удовлетворени. По-големите деца наблюдават юношеството, когато развиването на лична идентичност става важна задача. Информацията за миналото им, което за тези деца включва биологичните родители, е важна за развитието на тази идентичност. Любопитството, което децата споделят, заедно с бариерите пред достъпа до информация (по-ниската степен на отвореност) прави по-вероятно преживяването на неудовлетвореност за нивото на отвореност. Децата в групата на напълно отворените осиновявания не срещат тези бариери, което вероятно допринася за позитивните оценки на въпросите за удовлетвореност. Нещо повече, когато децата открият, че са били изключени от информация, предоставена от тех-

ните биологични майки, удовлетвореността им от съществуващото ниво на отвореност, което позволява отказ на достъп до налична информация, може да бъде повлияна негативно.

Съществуващата удовлетвореност с нивото на отвореност в осиновяването не намалява любопитството на децата по отношение на биологичните им родители. Мнозинството от децата споделят, че са любопитни по отношение на биологичните си родители. Когато отвореността се разглежда от перспективата на осиновените деца, момичетата са значително по-любопитни от момчетата. От малките деца в групата, изключена от отворените отношения, момчетата показват повече любопитство, макар че по-големите момичета са по-любопитни от по-големите момчета. И при малките, и при големите деца включените в отвореността момичета са най-любопитни, като по-големите момичета показват най-високи нива на любопитство. Тази полова разлика може би се дължи на важното влияние на семейството върху развитието на половите роли, характерно за средата на детството и ранното юношество. Доказателствата за диференциално отношение към момчетата и момичетата са силни. На момчетата се дава повече свобода да бъдат далеч от дома без надзор и са насърчавани в моторните им активности, докато момичетата са окуражавани да показват зависимост, загриженост за другите и изразяване на нежни емоции (Huston 1983). Съсредоточаването върху тези аспекти на поведението при момичетата може би води до обстоятелството, че в тази възраст ролята на майката е по-силно асоциирана с това да си жена, отколкото е ролята на бащата с това да си мъж. Различното удареие във фокуса на родителстване над момичета и момчета заедно с различията в значимостта на родителстването за половата (джендър) идентичност може да се свърже с различията в любопитството, откривани между осиновени момичета и момчета. Момичетата като цяло вероятно са по-заинтригувани от това, какво значи да си майка, а в концепта си за майчинството осиновените момичета трябва да инкорпорират два различни модела. По този начин мезосистемата на биологичната майка и детето става жизненоважен източник на информация за осиновеното дете, докато тя търси ролеви модели за това, какво значи да си жена.

Докато степените отвореност, така както са споделени от осиновителите или възприемани от детето, и несподелянето на информация с детето не са свързани с любопитството, съществуват разлики по степените на отвореност в това, за което детето е любопитно. Децата с по-малко информация за биологичните родители проявяват силен интерес за здравето и благополучието на биологичните си родители, а са най-любопитни по отношение на това, как изглеждат те. Едно от децата на въпрос, какво би искало да попита биологичните си родители, каза: „Бих искал(а) да ги попитам за имената им. Искам да знам как изглеждат. Не се сещам нищо друго.“ Децата с повече информация за биологичните си родители се интересуват какво прави биологичната им майка, откакто са имали контакт за последно, кога ще имат контакт с нея или ще я видят, ако досега не са се виж-

дали, както и от информация за братя или сестри. Едно дете сподели: „Понякога ми се иска да я видя, но тогава мама каза това ново правило, че не мога да я видя, преди да навърша 18. А аз наистина исках да се срещна с нея, понеже, нали знаете, тати каза, че бих могъл и беше говорил за това с биологичната ми майка и тя беше казала, че би се радвала да се срещнем.“ Друго дете, което си мислеше, че биологичната му майка „сигурно си има нейно си дете“, искаше да знае „дали тя има бебе“. По-нататъшни анализи на данните от тези групи деца ще се фокусират върху качествените разлики в тяхното любопитство и вероятната връзка с удовлетворението на детето с настоящото ниво на отвореност.

Липсата на значими разлики в самооценката, любопитството и удовлетворението от нивото на отвореност показват, че резултатите от това изследване не са съвместими с предупрежденията, огласявани от критиците на отвореността, които казват, че отворените отношения ще накърнят самооценката и ще предизвикат объркване. От друга страна, тези резултати не подкрепят хипотезата, че по-високото ниво на отвореност повишава вероятността за тези резултати. Бъдещите изследвания трябва да се фокусират върху въпроса, при какви обстоятелства отвореността в осиновителните отношения е подходяща и как да се поднася на осиновените деца наличната информация за биологичните родители по начини, които да са полезни за настоящото им и бъдещо развитие.

Екзосистемният развитиен модел е използван, за да опише общуването по повод на отвореността. Този модел може да даде разбиране както за директните, така и за индиректните ефекти на информацията в осиновителните отношения. Основното ударение е върху модел на директните отношения, но как е получена информацията от детето, е индиректен ефект, основан на отношенията на детето с осиновителите и биологичните родители. Осиновители, които не споделят с децата си налична информация, имат качествено различни отношения с тях в сравнение с осиновителите, които предават цялата налична информация на децата си. Бъдещите изследвания би трябвало да се фокусират върху това, каква информация е разменяна и какви въпроси, свързани с осиновяването, са дискутирани в различните периоди на живота на осиновеното дете, с поставяне на ударението върху това, как комуникацията оказва влияние върху отношенията дете – родители, които на свой ред влияят върху развитието на осиновеното дете.

Най-интригуващите групи деца са тези в медираното и напълно отворено осиновяване (започнало като медирано), които споделят, че не знаят никаква или само основна информация за биологичните си родители. Като се имат предвид нивата на любопитство, споделяни от тези деца, как биха се чувствали те, след като открият, че винаги е съществувала информация, достъпна за осиновителите им, която не е била споделяна с тях. Общо 36 деца от тази извадка са изключени поне от някои аспекти на информацията, получавана от биологичната майка. Децата, чиито родители не са им давали достъп до цялата информация, не си дават сметка за това. Когато открият, че не им е бил даван достъп до налична информация, те могат да са по-малко удовлетворени от от-

вореността в отношенията си в бъдеще и да загубят доверие в достоверността на информацията, която вече имат, и на тази, която получават от осиновителите си. Тази несигурност е отбелязана в изследването на McRoy и Grotevant върху осиновени юноши на лечение в клиника, след като децата са научили, че фактът на тяхното осиновяване е бил крит от осиновителите им (McRoy, Grotevant, Ayers-Lopez&Furuta 1990; McRoy, Grotevant&Zurcher 1988).

Не е изненадващо това, което резултатите показват – че получаването на повече информация за собственото осиновяване на детето води до по-добро разбиране на осиновяването като цяло. Резултатите, показващи, че категорията отвореност на семейството не е свързана с разбирането на осиновяването, омаловажават важността на изследването на влиянието на отвореността от гледна точка на детето. Съществува тенденцията да се отбелязва, че когато децата са групирани според споделянето по отношение на информацията, която те знаят, достъпът до повече информация е свързан с по-високи средни стойности на разбирането. По-ясна картина за това, как информацията влияе върху разбирането на осиновяването, може да бъде видяна, когато децата се групират според това, дали с тях е била споделяна налична информация. Децата, които са били изключени от информацията, показват по-ниски нива на разбиране в сравнение с тези, на които е била давана наличната информация.

Защо родителите избират да изключват осиновените си деца от обмена на информация, е провокативен въпрос. Съществува изследователски експеримент, който се фокусира върху една от възможните причини за това. Хипотезата е, че наличието на осиновени братя и сестри, които имат различни нива на отвореност, би направило по-вероятно изключването на детето от обмена на информация относно неговото или нейното осиновяване, като по този начин се изравни количеството информация, което всяко от осиновените в семейството деца има за собственото си осиновяване. Тенденция, основана на малък брой семейства, показва, че когато няма разлика в нивата на отвореност в осиновяванията на други деца в семейството, родителите наистина са по-склонни да включат детето, обект на изследване, в обмена на информация. Този първоначален резултат говори, че разликите между осиновените братя и сестри са променливи, които трябва да се имат предвид в бъдещите изследвания, чийто обект е определянето на причината, поради която родителите включват или изключват осиновените си деца от споделянето на информация.

Що се отнася до самооценката, айтемите на Self-Perception Profile for Children (Harter 1985), които формират общия резултат по скалата за самооценка, не използват специфични поведенчески референти (някои деца могат да се чувстват много добре такива, каквито са, а други – да искат да се променят). Този формат на айтемите позволява на децата да използват това, което е важно за тях, за да решат доколко добре се чувстват по отношение на себе си. Условието на отвореност в осиновяването могат да допринесат за тази оценка, но те вероятно не влияят на самооценката по негативен начин.

Като цяло изглежда, че предоставянето на информация за биологичните родители на детето не го обърква, що се отнася до значението на осиновяването, и не понижава самооценката на детето, но също така не води децата до нива на разбиране, които са отвъд когнитивните им способности. Достъпът до информация дава на осиновителите възможност да подпомогнат разбирането на детето си за осиновяването. Нещо повече, доколкото много от децата са били малки, когато са били посетени, проследяване през пубертета им ще донесе важна информация за дългосрочните ефекти на отвореността. Как ранното разбиране на осиновяването влияе върху по-късни отношения? Дали природата на любопитството по отношение на биологичните родители и удовлетворението с нивото на отвореност ще се променят през юношеството? Какви са последствията, когато информация, до която не е даден достъп на детето, по-късно стане достъпна? Необходими са по-нататъшни изследвания, които да дадат информация, нужна за продължаване на дебата за влиянието на отвореността в осиновяването върху развитието на осиновените деца.

Биологичните майки

Един от основните аргументи срещу отвореното осиновяване е, че даването на възможност на биологичната майка да познава семейството, в което е осиновено детето ѝ, неизбежно ще доведе до намеси, поведение на натрапване и конкуренция. По този начин не би могло да се осъществи създаването на връзка между осиновителката и биологичната майка. Ако осиновителите и биологичните родители имат различни ценности и разбирания за родителстването, това ще доведе до хаос и объркване в детето. Опитът показва, че много осиновители и професионалисти, работещи в областта на осиновяването, смятат, че осиновяването може да успее само ако биологичната майка изчезне. Но това е нереалистично, защото, независимо дали осиновяването е отворено или затворено, тя е реален човек и никога не изчезва. Тя остава винаги присъстващият „дух в килера“ при затворените осиновявания. Страхът, че отглеждането на чуждо дете няма да предложи същата близост, е присъствал винаги за осиновителите (Hoopers 1982). По-голямата част от осиновителите биха предпочели биологично да създадат децата си. Но тъй като не могат да направят това и са се обърнали към второто най-добро (осиновяването), те искат да направят родителстването колкото се може по-близко до „истинското“.

В рамките на затворената система амбивалентността и объркването са навсякъде. Биологичната майка е представяна на осиновителите и след това на детето с образа на любящ и загрижен фантазен обект, тя е също несъществуващ и недостъпен човек. Тя е възприемана както като жена, изпълнена с качества, достойни за възхищение, така и като „отхвърляща и изоставяща“. В тази система нито един от участниците не може да възприеме биологичната майка като реален човек.

Осиновителите не са крадци на бебета, които оставят след себе си трагични, наранени майки. В реалността биологичните майки имат нужда от осиновите-

лите да се грижат за детето им. Биологичните майки доброволно се отказват от юридическите си права и правото да отгледат детето си и го поверяват на друго семейство. Но това не ги прави несъществуващи. Те остават такива, каквито са – биологични родители, и по този начин продължават да изпълняват функция в семейството на осиновителите. Тази функция не трябва да се отрича, защото това води до дисфункции и емоционални проблеми за всички въввлечени.

Биологичните майки не могат да получат анонимност. Да родиш дете, е факт и като такъв той не може да бъде заличен. Един от начините да се прекъсне връзката жертва–насилник в отношенията около осиновяването (например биологични майки, които обвиняват осиновителната агенция, семейството, обществото, системата) е като се включи биологичната майка в избора на осиновители и в настаняването на детето. Тя знае, че дава детето си за осиновяване на това семейство, а то не ѝ е откраднато. Фактът, че е възможен контакт с нея, е от огромно значение за осиновителите, за детето и за нея самата. Обстоятелството, че познава семейството и има информация за детето си, отнема нуждата да има фантазии за това семейство. По този начин то придобива реалност и става психологическото и грижещото се за детето ѝ семейство.

Отвореното осиновяване и процесът на скърбене

В изследване, което сравнява реакциите на скръб на биологични майки, чиито деца са осиновени съответно в отворено или традиционно осиновяване (Blanton, Deschner 1990), и майки, чиито деца са починали, се открива, че в голяма част резултатите на двете групи биологични майки са близки. Резултатите показват значително по-високо ниво на отричане и атипични реакции на скръб в сравнение с майките на починалите деца. Майките, участващи в отворено осиновяване, споделят в по-голяма степен преживявания на социална изолация, показват повече трудности с нормалните физически функции и имат повече телесни симптоми, чувстват се по-отчаяни и изразяват по-висока степен на зависимост от тези, които участват в традиционни осиновявания.

Като цяло резултатите показват, че родители, дали детето си за осиновяване, показват тенденция към по-засилена симптоматика, свързана със скръб, особено ако методът на осиновяване е отворен. Това може да изглежда парадоксално, но е много подобно на модела на реакция на скръб на разведени жени, които често преживяват по-големи трудности да приемат раздялата и да се възстановят емоционално в сравнение с вдовици. Разликите в интензивността на реакцията на скръб между двете групи биологични майки, показани в това изследване, повдигат важни въпроси, на които професионалистите, работещи в областта на осиновяването, трябва да обърнат внимание. Една възможна хипотеза е, че доколкото отвореното осиновяване все още е твърде противоречива практика, биологичните майки са подложени и на голяма социален натиск (фантазен и/или реален) – те не само дават детето си за осиновяване, но го правят по начин, който все още не е приет.

Осиновителите

В изследването на Belba's (1987), измерващо минимална, умерена и максимална степен на контакт между биологичните майки и 12 двойки осиновители, осиновителите споделят, че ценят възможността да имат контакт с биологичните майки, за да могат да получават отговори на възникващи въпроси (Betty 1993). В изследване от 1993 г. Gross интервюира 32 осиновители и 16 биологични майки и изследва 75 осиновители, клиенти на частна агенция. Gross открива, че 72% от осиновителите са „много удовлетворени“ от контакта с биологичните майки, 19% са „като цяло удовлетворени“, но имат някои резерви; 2 семейства са неудовлетворени и са прекратили контакта. Петнайсет от шестнайсетте биологични майки са удовлетворени от контакта. В извадката, изследвана с въпросник, е намерена връзка между по-честите контакти и по-високото ниво на удовлетвореност от настаняването (*Grotevant and McRoy 1998*)

Статистиките по-долу са основани на лонгитюдното изследване на Grotevant и McRoy (1998) върху отвореното осиновяване. Между 1987 и 1992 г. е събрана информация от 190 семейства на осиновители и 169 биологични майки с различни нива на отвореност в осиновяванията, в които участват.

Данните от изследването – моментна снимка на семействата, взета 4–12 години след осиновяването, показват:

- Страхове, че биологичните родители ще направят опит да си върнат детето или по друг начин ще нахлуят в живота на семейството на осиновителите, не присъстват при семейства, в които има напълно отворено осиновяване.

- Отвореността не пречи на зараждащото се чувство на осиновителите, че са в правото си да бъдат родители.

- Напълно отвореното осиновяване не гарантира успешно решаване на тъгата от загубата на биологичната майка, както е видно от широкия спектър оценки за справяне с тъгата сред биологичните майки във всички варианти на условия на осиновяване в рамките на това изследване.

Професионалистите

Литературата показва, че всички, въввлечени в осиновителния триъгълник, е вероятно да преживеят загуба и унижение. Но този процес включва много повече от триъгълник. Въпреки че биологичните родители, осиновеното дете и осиновителите може би са основните „актьори“, има много други, които участват в осиновяването. В частност професионалистите, въввлечени в оценката, настаняването и подкрепата на осиновители, осиновени и биологични родители също стават част от динамиката в тези отношения. Осиновителният триъгълник се пресича с други „триъгълници“ – семейство–дете–държава; дете– майка–баща (Едиповия триъгълник), като всички те са пронизани от триъгълника жертва–насилник–спасител. В момента „хитът на сезона“ в помагачите професии е стре-

межът към „основана на доказателствата практика“, при която интервенциите в живота на семейството се правят въз основа на щателни изследвания, които идентифицират онези интервенции, които ще продуцират позитивни резултати за ползващите ги. Това е линейна гледна точка – действие–процес–резултат. Но съществува и гледната точка, че професионалистите не са „агенти на промяната“, правещи „интервенции“, които имат позитивни резултати за ползващите ги, а са хора, неразривно свързани с мултитригълните динамики на осиновяването. Те са обвързани от същите наративи и митове, субекти са на същите емоционални нужди да спасяват и обвиняват, подложени са на същите мощни медийни и политически сили както другите върхове на тригълника. Една от честите изненади в работата в полето на защита на детето и осиновяването в частност е количеството хора, които заемат повече от една точка в осиновителния тригълник, и следователно колко е трудно да затворим хората в кутиите на „професионалист“, „осиновен“, „осиновител“, а това добавя още една шриха към динамиката на тези отношения. Политици и експерти, баби и дядовци, братя и сестри са също въввлечени. Много от тях са намерили своя глас и говорители, други са все още мълчаливи – биологичните бащи например.

Защо осиновяването причинява такива големи травми на въввлечените хора, толкова противоречия в професионалистите и обществото? В края на краищата много по-малка част деца са осиновявани, отколкото са отглеждани в приемни семейства или в институции. Въпреки това обаче осиновяването е много по-спорен обществен проблем от другите форми на грижа за деца. Приемните семейства и домовете за деца са разглеждани от медиите само в контекста на скандали за злоупотреби, а не като институции сами по себе си.

Някои автори (Treacher, Goldberg, Lousada, Simmonds) припомнят, че осиновяването е тясно свързано с представите ни за семейния живот и интимните отношения между деца и родители. Barn, McCann и Tasker, Richards и Triseliotis показват как динамиките в осиновяването са навлезли в дебатите около расата и пола, сами по себе си емоционално натоварени и противоречиви въпроси. Както пише Fanon (1968), комбинацията от секс, деца и раса е мощен коктейл, в който конфликтите и несъгласията никога не са далеч от повърхността.

Вероятно поради факта, че осиновяването е толкова свързано с интимни, лични преживявания, професионалният, политическият и обществен дебат са толкова заплетени и интензивни.

От професионална гледна точка основният императив в практиката в момента е да се създаде процедура, при която се обслужва най-добрият интерес на детето. Тя включва процес на избор, оценка, представяне пред комисията по осиновяването, настаняване, подкрепа и консултиране след настаняването на биологичните родители, осиновителите и осиновените. В този контекст осиновяването би трябвало да е ситуация, в която всички са удовлетворени. Родители, които не желаят или не могат да се грижат за детето си, му предоставят „втори шанс“, като дават детето на внимателно подбрани, любящи осиновите-

ли, при които то има повече или по-малко гарантиран шанс за по-добър живот, отколкото иначе би имало. Тази идеална ситуация несъмнено се случва понякога, но в нея съществуват заложені конфликти и идеалът рядко е постиган.

Като начало няма адекватен критерий за семейства, които са „най-доброто за едно дете“. В миналото това е било сравнително ясно – семейство от двама бели родители от средната класа, обикновено и двамата работещи, хора, които показват степен на съпричастност и разбиране на децата. Концептът за семейството се променя както по политически и обществени причини, така и поради факта, че самото семейство като институция се променя до степен, че в някои части на Великобритания „нормалните семейства“ представляват малцинство.

За професионалистите, оценяващи кандидат-осиновиители, тези социални промени представляват огромен проблем. Вече не е очевидно какво се изисква от „достатъчно добрия родител“. Докато тези промени ставаха в семейството, се осъществяваха също и промени в мисленето по въпроса, какво „достатъчно доброто родителстване“ има като резултат за децата. Целта на родителстването в момента е създаването на деца с висока самооценка. Добрата самооценка все повече се мисли по повърхностен и некритичен начин, като тенденцията е да се чувстваш добре по отношение на самия себе си и да се съобразяваш с разбирането на другите за това, как трябва да изглежда зрелият човек. Задаването на въпроси за себе си и некомформизмът се разглеждат като намаляващи самооценката и като знаци за „негативни“ резултати или лошо формирана идентичност.

Проблемът е, че ако няма истински консенсус по въпроса за това, какво е „достатъчно доброто родителстване“ или „какъв тип хора ще бъдат достатъчно добри родители“, става практически невъзможно да се правят оценки на кандидат-осиновиители. Richards разглежда това като част от „кризата на идентичността“ на помагащите професии, но практиката показва, че въпросът е отвъд това: самото общество е безнадеждно разделено по тези проблеми. Всъщност може да се спори, че хората от помагащите професии са едни от първите, които обръщат внимание на тези проблеми.

Професионалната практика в областта на осиновяването (и на другите аспекти от предоставянето на грижи) се води от стандарти и насоки, които формализират съществуващите нагласи и начини на мислене за съответната област. Често те са новаторски и водещи към промяна. В същото време обаче във всекидневната работа всеки професионалист е по-скоро воден от собствените си разбирания, дълбоко вкоренени нагласи и ценности. Това е особено видно в полето на работа с такива интимни и често застрашаващи проблеми като отношения деца–родители, емоционална и физическа травма, изоставяне...

Един от най-мощните митове по отношение на осиновяването е този за репарацията на детето. След като е преминало през травматични събития и раздели, детето е настанено в любящо семейство, което предоставя цялостна среда, даваща възможност на детето да се възстанови от травмата. В този смисъл осиновя-

ването е идеалът за психотерапия – денонощно, седем дни в седмицата за 18 или повече години. Когато осиновяването се провали, това проблематизира ефективността не само на осиновяването като практика, но и на терапията и на цялата основа, върху която се градят помагащите професии (идеята за репарацията).

В момента се осъществява „парадигмална промяна“ – децата се разглеждат като „носители на права“, вместо да бъдат само обекти на грижа и ползващи услуги, предоставяни от възрастните. Поради това, че е правилно да си честен с възрастните, сега ние вярваме, че честността и отвореността са правилни и за децата. Отказването на децата на правото им да знаят корените си в момента е морално недопустима позиция. Вероятно тя ще продължи да бъде недопустима независимо от резултатите от изследванията, защото основният двигател на промяна в мисленето за осиновяването не са доказателства от изследвания, а нова и развиваща се културална чувствителност по повод децата и семействата. Изследванията могат да се използват, за да тестват или подкрепят специфични допускания или да задълбочават разбирането ни за процеса, но изследователската практика е субект на същите културални влияния както клиничната практика и политиките – ето защо е само един от факторите, оказващи влияние върху тях.

ЛИТЕРАТУРА

- Triseliotis, J. J. Shireman, M. Hundleby (1997) *Adoption: Theory, Policy and Practice*, Cassel Ed. David M. Brodzinsky, Marshall D. Schechter. (1990). *The Psychology of Adoption*, Oxford University Press.
- Ed. Amal Treacher and Ilan Katz (2000). *The Dynamics of Adoption – Social and Personal Perspectives*, Jessica Kingsley Publishers.
- Gretchen Miller Wrobel et al. (1996). *Openness in Adoption and the Level of Child's Participation in Child Development* 67, pp 2358–2374.
- Marilyn W. Silin (1996). *The Vicissitudes of Adoption for Parents and Children*, June 1996 *Child and Adolescent Social Work Journal* Vol. 13 N3.
- Edwards, J. (2000). *On Being Dropped and Picked Up: Adopted Children And Their Internal objects*, 2000 *Journal of Child Psychotherapy* vol 26, N3, pp 349–367.
- Blanton, T. L. (1990). *Biological Mothers' Grief: the Postadoptive Experience in Open Versus Confidential Adoption*, Deschner, Nov/Dec90 *Journal of Child Welfare*, 00094021, Vol. 69, Issue 6 Database: Academic Search Premier.
- Nickman, Steve L. (1996). *Challenges of Adoption*, Harvard Jan96, *Mental Health Letter*, 10575022, Vol. 12, Issue 7.
- Gross, Harriet, E. (1993). *Open Adoption: A Research-Based Literature Review and New Data*, May/ Jun93, *Child Welfare*, 00094021, Vol. 72, Issue 3 Database: Academic Search Premier.
- National Adoption Information Clearinghouse (HHS) (2003). *Openness in Adoption: A Bulletin for Professionals*.